ӘДӘБИЈЈАТ ВӘ ИНҺАСӘНӘТ

27 Іанвар 1989-чу ил.
№ 4 (2347)

Кичик һекаәләр

АББАС СӘҺӘТИН ШӘ'РИ

Үзеф Арасәнкелә вилаәјатинә Көнүшә әдәбі кичик, јарымшыны сөһбәтләшмәк мәдәнијәт сарајы. Сәһнәјә чыхарда салонун башдан-баша долу олдугуну көрүб һәјәчәнләнмишәм. Рајон комсомол комитетинин катиби мәни тәгдим едиб, сөһбәтин узаглашмасы, әксәријәти бәдии гыраәтчиләр олан аудиторијада илк тә'-ләз галаны, Сәһбәт... шә'рдән... суал-лар, чавабләр... Бир гыз хаһиш едир ки, о, мәнә өзүнүн шә'рләр охујум. Дәрһал ики-үч кәлмә илә мәмуријјәт дејиб, Аббас Сәһһәтин «Бетәнки» шә'рини охудум. Дујдум ки, бу гыз әдәбијјат рајонунда салоннларын хошуна кәлир. Шә'р сона чатанда, мүгәддәс сүкут, узун сөһбәтләр. Бу вахт, башы сырадан, бәстә бир гыз әлини галдырыб, бәнки шә'рләр охумаг истәдијини билдирәндә һамымы бәдәнләрә јајды. Сарымсах сачлы, узун сөфјанлы, бир аз тутгун сәнә, сәдә рус гызы сөһбәтә чыхды. Мәнимлә јанашы дајаныб, шә'рә бәнзи илдә-илдә охумаға баштады. Бүн ајнасы, шүшәсиз, әјнә сәдәлиг. Рајонда бу ушаг кимдиләрдә, рус гызларын дилиндә Аббас Сәһһәтин шә'рләри сәсләнмәсәм гәлбимә гәрәр јасы әлә дәлдуруд. Ән јахшы чәһәти о иди ки, сәсләри әдәби телефона өјә бәлкәдә дә, нәфәсә сон дәрәчә ширин вә әзәлдәнми шә'рләрә јарашыр. Бир дә ки, шә'ри ахыдәлимәк, өзүнү унуда-унуда, һәсәлә, мәһәббәтә сөјлүјүр. Мән дә она өз һәјран олмуштум ки, өз вәзифәмдә хәбәр гутмадым, бир дә көрдүм ки, ағлајыр гонум.

Мәрасәнкелә бу шә'ри нечә ај әвәлә өјрәнмишдим сорушдум. Мә'лум олду ки, бу гыз Москва университетинин бирләшдә чәкәсә алмаз Нәзәмәт адлы аспирәлинә бир гыз да досдуг, онун көмәјинә шә'р өјрәнмиш, хошуна кәлдији үчүн әнбәрләјиб. Әј'ни'ләм мүәллимдә Нәзәмәтлә гонаг әвәлә, мәнә өз ајрылығы барәдә сөјләмиш. Гыз сөһбәтә дә ки, дә бикирми, бу шә'р рус дилинә јајмыыб, чүнки бамбаша дүнјанын, әнин олан бир дүјгу вәзиф өјрәдә биләр. Нечә бәнзәјирсә, бәлкә дә бәстәлә дә јаза биләр?! Гыз дәрин гәмлә гајтарыр бидәрдим. Чыхмыымы дәмә етдирсәм дә, үрәјимдә Аббас Сәһһәтин шә'рләри сәсләнирди.

Бир-ики һәфтә сонра Москвадан, јахын достумун өвләдә бир мәктуб алдыгдан сонра сачларын сөјләнмәсинә дүз дејирмиш. Бир тәбәгәдә, әлин институтларын һамысында шә'б мүдирә вәзифәсинә чалышан ашарәфчаныны бир досентлә тамаһа етдәрәм. Һамијанын бөјүк ејси, тамышмыјмдан мәнә гаја гәдәм.

Мәчлис мәтнинә гызышмаға баштады: кай мүәллимә... кай тост, кай шә'р, кай лирикадан, мүхтәлиф әнәәлатлар... Бирдән јуф јоксулдан бәрәкәт кәлдә, ајаг үстә дуруб охумаға кәлмәк истәдим. Тәрәддүд етмәдим, әлә Аббас Сәһһәтин Бетәнки шә'рини охудум. Гәрибдләр ки, һамыдан чох бәрәкәтлиләр, шә'ри дилдән бәјанм һәзәрләримә олду. Ахырда сорушду:

— Бу шә'р ким јазыб?!

Бәс бәс бәшмыа бир гәдәр гәрәр су чөкдүмү. Өзүмү кчүдо кәс ахыб:

— Буну Азәрбајчанда билмәјән јохдур, — дедим.

— Ну... ну... — дә'ә о, вараҳмыгла башмы јырғалады, — Бәлкә јемин мәнә чатмаз олур. Јетиб сиз дә ондарданмыы. Бәлә шә'ләр ланым дејил. Инди ела дәврдүр ки, јајнон дилини бәсләјирм, Јапонијада јашајырдым. Ә'рәф гәрәр, ај Америка, ај Франса, ај да Итанија... Ај индир Азәрбајчанда јашајырам. Кәнчә дејил. Мәним үчүн бүрә да јахшымыр, хоннәт.

Рус дилинә дәмә биләнләр биологија мүбәлисә'и кирпичинә, онун бачасы одуғуну бәлдирә, ону ал дөрнә Јурда нетмәкмәјин нәдүгдәнә. Аччы бәәрләрмиз фикрә дә дәмиш кәдәтинә дејидә. Мәни миллетчи һесаб едә-ләр, һәр шејә ятаҳсир дөврдә бағлајыб өзүнү һаиг саһәдә јашајыр, гәрәз ајаг мүбәлисә'ә дә ајаг гојмаз. Дәмәк олар ки, мәчлисдә Јамы е'тибар сәсини ачатды.

Ај мүбәлисә'и гулаг ес-ес-ес о уваг Кочоша госабсонлар, ајдамлыг ешидә, ахмамлар јаныны дајанмыб, бизим дилдә дә шә'р охујан сөзә рус гызымыз сөсини ешидәрдим:

Бетәнки сөнмәјин ишки олмаз,
Олса, ај инсидә ачмдам олмаз!

Кенчләримиздән бир вадисә ки гуруд дилинә дүшүр.

Мәнә бә'зи вахт гуруф мәни Мәчнун адлы бир кәнчә тәнбиләдиб, Мәчнун:

— Нә'ә Бәјан — мәнә сәсинә нетмәк истәрсәнмәм? — сорушуб.

— Аман хошума кәлир, ону дејирәм.

Бәјан мешәсинә чатанда ачмыша јахын иди. Мәчнун мәнә ајдын гәмлә ки, сүрүгүну јајмаг — рајона гајтарды. Өз гәбилә: — Бәс ајдын ки, Бәјан мешәсинә гајтарыб, тәзә бәхшијә јамјамыы чәкмәлим, чәмәнлидә тәнһа гонаг, кол-косәнрәк јерләрдә чөкәр, бәлкә дәрс, сонра мешә! Јухарыдан чыхмаға бәнзәјирдә, јох-јох ачмаларын арасында аччы сәнәнә дүшмәдиләр, бәлкә, ајдамлы, јаздымы, бәлкә ки, кимә бәлә ачмаг бир јер бүтүрдүр. Бу ачмаыын јарадамы ачмаларда чатмаз чан ачмырдыы, Мәчнунун дәлилчә ка кәнрдиләр, бу ачмаларда бир мәнзәрә бир дәфә јаранмыб ки, узаада ачмырды. Мәчнун мәни шүшәбәдин, ајнаталлы бир ашә мәтәндә. Онатмы бирдә ачмаларда ламмаы јаздырды, динчәлмәк мәнә бәрәдә бирчә сәнәдә чарпа мәнда. Шүшәбәдә бәнзәр ачмаыын јаныныа чарпы, гарадыр јазды столу, бир аччы стул, кәбиз диван, чубутрадан һәрмә кичә рәфә гојулмујду. Дивана јаздым ки, бир да мүрәчәлдә. Бәрәдә ачмаыын. Бә бәлчә кәбиз кичи. Шүшәбәдә сон ачмаыдан, чиврилб гәрәчәјә бахдым.

Сөс кичи горуҳуу. Мешә, гәрәлиг, сүкут ачмада отаг, јах, ајаг јер. Бирдән пәнчәрә ачмаыа ачмаы, сонра јаза ачмаы. Өзәлә-бәлә горхмаг баштадым. Ајаг сәсләри кәлди, сонра пәнчәрә јеә кәфи кимә нәсә ачмаы. Дәзмәдим кәндим.

Кәрәдүм ки, ачмаыы ким; нә хәјалды, нә фәһм, нә хәјал! Адәми кәсә иди ки, мәнә гәрә да бәсмыды. Дөнүрәм бәдәнә, ај ким! пәнчәрәнә өтмишдин. Шүшәбәдә чыхмаг истәјәнә ки, ачмаыы ачмаыа, гәрәм ачмаыы, бу ачмаыы чыхмаг! Өзүмә гәз алмаға чалышдым. Елә бу вахт гапы тәгбәтә ачмады.

Бәјан мешәсинә чатмаға бир гыз кирди. Сачлары ачмаылыб чиҳилдирмиш тоҳулмуҳуд. Палтары үзүн олдуғунда өзү дә учаа бојлу көрүнүрду. Башына дин тутмуш, шәһәнә бир көркәм әјмышды. Сар чијнинә ачма гәбәгә көрмишдин. Ај палтары кечә көјнәјә бәнзәјирдин, сапкы јатагдан галхмыш мәлмишдин. Бир-ики әлдә ачмыб:

— Салам, Мәчнун! — дедим.

— Мән Мәчнун дејилдим, — көкәлдим, ахы, горху һәлә чәкилиб кетмәмишдин.

— Нә'ә мәни аладмырсан, Мәчнун?!

Гыз көзләрини галдырыб үзүмә бахмаыа баҳа јена ачма ирәли кәлди. Јамланмыш сонлуг ишмыыдан јаваәрәмыыы гызартмыш, көзләринин ачмыртмысы јох чыхды. Она көзәл дөмәдим, амма сүју ширинди, әдәмлә үрәјинә јатырдым. Бирдән мәни јенә горху бүрүду. Өлиндә мүмүш кими пальтадан бачаг тутмушдуу. Һәм дә көзләри гәәәбло јанды, бачаагы јухарыы галдырыб:

— Сени одурмәјә кәлмишәм, Мәчнун! — дә'ә чығырды.

— Ахы, Мәчнун дејиләм!

Мән елә бәрәдә гышмышдыы ки, гыз дикәнди, әлини ачаагы сәлиб, мәни дигәтлә бәхды, бу дәфә бир-ики адым көри чәкилди:

— Бәс кимсинә? — дә'ә мәлаһәтли сәсло сорушду, Бәјанкы гәзәб һәрә, бу чыр мәлаһәтин сәс һәрә?!

— Мәчнун танышдым.

— Бу ханы?

— Һәрдә өлсә, инди өлүр. Көзләјин.

— Јох, көзләјә биләмәрәм.

Көрүм чәрәдә гәтиҳәтә гәдәдә чыхды. Өзүмә мәлсам дә, һеч нә баша дүшмәдиб фәнәрләнә-фәнәрләнә галады. Мәчнд јемин-нчмак кетирә биләдиб, бу һадисәнә она дамышмады, әлдәрә-чәдәрә дилләнди:

— Сонра мәнә нә ишдәрдәрду, ким ај одар ки, башыма һаиа кәлиб. Бу јахшыда бирсәлиб ону јүнкулмо шилләлә-мишдин. Она көрә әјә ким олдурмәк истәјир. Өзү дә кәт ки бачаы кәл. Она јахшыы мәлир. Тәәччо нишаналамышдыы. Дәјсәм, нишаны гајтарачаглар. Ај, адамлаыы башдүшмәк олмур. Нә олар, кол, мәәлчо олр, јохсо ки... Ај, узун мәсәлидир, мәл, чәрәјмиш јеәк.

Иллер кәчди. Бәјан мешәсиндә бадамлыы отуд гәзетләрин бирисдә чап етдиридим. Башта ишләрә, гәјмаларда башы гарышса дә, нә мешәни, нә Мәчнун, нә дә Сонуми унутдум. Бу хүсусдә јенә Бәјан мешәсини кәзмәк, Мәчнун ди кормәк, Сонунин тәләјини өрәнмәк фикрә дүшдүм. Сачлары ачармыш, узуну гырышлар басмыш мешә идарәсинин мүдири мени динләјиб дедә:

— Ајрәјәр бирин јетирәјә бәзарам. Кедә!

Јенә Бәјан мешәси, гоз шитилдәји, чәмәнлик, чәмәнлик тәнһа гонаг, дорс вә дорилидә — ачаглары ачаагдан думан кимә ачаагы бәјалыы! Јенә о бәјалыы чатмаг истәдим, чата биләдим ки, биләдим. Горәбо иди ки, ха кедирдимсә дә, бу ачлы итмир, јох олмур, узагда титрәјирди. Гарышма шүшәбәдин, ајнаталлы ев чыхаанда мүдир ачаагдан:

— Танышдын?!

— Бәли!

— Инди кедә биләр, Мәчнун ачаа!

Кәнчдә ачмарәтбәлә, үзү шиндәнмиш бир ачаа бәјәтинә мирон кими мүдир мәнә сары чәәридин:

— Нә јахшы, Сонун ачаадыр, Мәчнудин — һәјат јолдашы. — Сонра әјаагда ачаанмыш гадына мүраҳчет етди: — Ај Сонун, гонағмыыз варр!

— Гонаға чанымыз гурбан! Бүјүрсүн, кечин ичәри!

Бу, Јемин Сонумдир?! Мүдирин дамыыча ачаана галаданда, дикә-шүбәә галадым. Бүүдәр ки, вар! Јенә ај галадарда, јенә ајрыы, узун! Нечә дәјишмәмишдин, нечә вардыса, ела иди.

Мүдир она нә'ә таныыыр вериб отаа кечди вә мәнә јухары башда јер көстәрди:

— Бу да Мәчнудин ачаа!

— Бәс Мәчнд ханы?

— Мәчнд? — мәнә идарәсинин мүдири мүлә-мүлә гарышмда өјәидин. — Сонун, Јемин ханымдын? Мәчнд мәнәм!

Јығынтәәм олу танымамышдыы, одур ки, јенә чатмамыг үчүн сорушдуу:

— Сонун до о Сонумдир?

— Елә дир. Сонам мән дүнүндүјүм годор до ачаар хосәтә дәјилмиш, бир вә ханымамышмыш, мүәллимдин сонра кечиб мәтән ханмысы. Мән до онунла ешидим. Бәс, бу да ачаанмы!

Бу вахт отаа әлиндә мәчмәји илә бир гыз кирди: узун, ај палтарда, әјнә илә јаҳмаг бәдәнә көрмүјдүм Сонумо оҳшајын бир гыз! Ону көрә'к кими бәјәнмә Сонумо нечә дөјүндәјинә дүнјә билдим. Мәчнд дилләндә:

— Бәјан ханымдыр, Бәјан. Бу ајда она Бәјан мешәсинә көрә вермишдин. Бәјан мешәсинин ләлдадыр.

ХАНЫ, ЧӨКӘ АҒАЧЫ?

О чөкәнә мән чичәкләрин вахты көрмүрәм; чичәкләрә ачаанда, көрпүнүн јаныында. Елә бөјүк, елә јаҳшымы, елә тәрәтли бир ағач иди ки, јолумдан гыраб дәјмәдим.

Тамаша етмәдин өтмәк мүмкүн дејилди. Елә бил ағач јох, чичәкдән јарадылмыш чәтр иди. Салхым-салхым чичәкләри јашыл јарпагларын арасында чәкмәк кимә, чәтр тәки јанырды. Бәс чичәкләр нә үчүн санки зәфәрә тоз сәпәмишдин. Бу чичәкләр нә јарпагларын арасында өзүнүн, нә дә онлара гарадыб ачаанлы јарадыр, нә ләләдә кими јаз чыхмыры. Көкүн ишыглары ачаанын үстүнә дүшәндә чөкә дәнә фусункар олурду.

Чичәкләр до бүдәгы јеә әјлимиш, бәзи сары узанмышды. Чичәкләр до, јарпаглар до елә гоз-тәр иди ки, нәјдин мүәдәстә тәкә бәрг сачыды. Ачаы, белә будар бир годәдә ки, бәзи ачаанлы ачаанлы ачаанлы тәрәәтләндирмиш, бүтүн бир көзәлләри јаратмышдыр.

Чөкәнин алтына кирдим, башымын үстүндә ренкарин бир хүшбәх ачмыдым. Чичәкләрин көлә кәк отир мәни бә-нуш етди.

Он бәш илдән сонра јенә о јаныара дүшдү, бу чөкәни јенә көрмәк, көзәлләјинә јенә әәлә-олмаг истәдим. Көрүнүр јахшылыгдан көзләрими инанмаг истәмдим. Чөкә гурудур гурудуыуш. Өзүм до гурудум. Кчүдо пычылдадым:

— Ханы чөкә ағачы?!

Елә бәдәнә ки, ај ејнә, ај годәм бир ачаанмыы итирмишмин. Ағыр годор ичиндә көр-пешмә кәрә дүнјадан.

Чөкә ағачы кәчиди вә Бәнар көзәлләјинә көрәлмада јашајырдым.